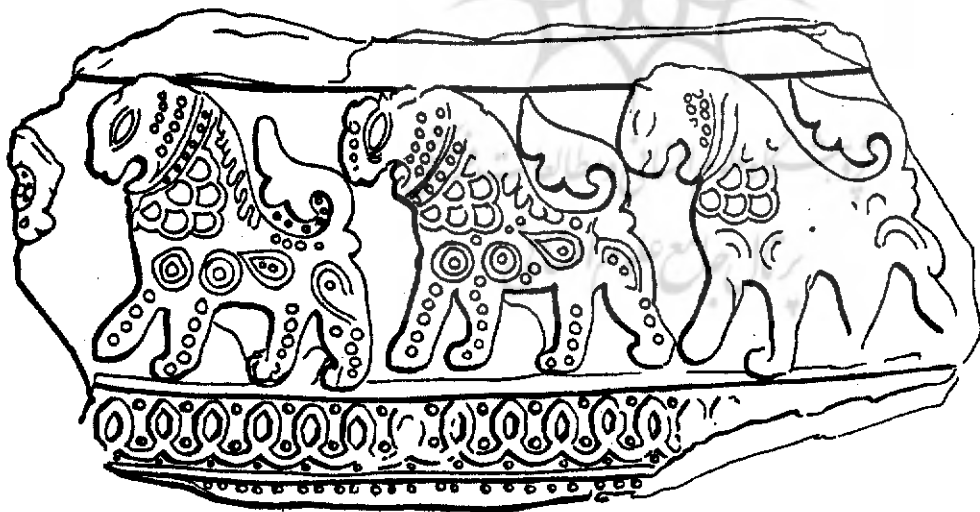

تصویرسازی کتاب

فارغ التحصیل دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران هستند و بیش از ۲۴ عنوان از کتابهای کودک و نوجوان را تصویر کرده اند. وی دوره کتابسازی علمی را در OCU آتوکیویا حرازرتبه اول تصویرسازی به پایان برده و ساخت و اجرای ۲۶ برنامه تلویزیونی دوباره نگاه کن را در سال ۱۳۷۲ در عهده داشته است. کسب بیش از ۱۰ جایزه و دیپلم افتخار داخلی و خارجی از جمله بخش های کارنامه اوست.

ابوالفضل همتی آهویی

سرآغاز

برای خواننده قابل رؤیت نیست، عینیت می بخشد. صفحه آرایهای زیبا در کتابهای قدیمی با استفاده از کادربندی و شمشه ها و ترنج ها برای متونی که امکان تصویرسازی برای آنها کمتر بوده است، می توانسته نقش تصویر را بازی کند. تصویر و صفحه آرای خوب به جذابیت هر چه بیشتر متن می افزاید و به اشتیاق خواننده برای دنبال کردن متن

تصویرسازی برای کتاب، سابقه ای بس طولانی دارد. در ادوار گذشته، تصویر هم در خدمت متن بوده و هم در تزیین کتاب، نقش بسزایی داشته است. تصویر این قابلیت را دارد که در خواننده اشتیاق به مطالعه ایجاد کند. در واقع، تصویر، صحنه های نهفته در متون داستانی و علمی و سفرنامه ها و غیره را که

کمک می‌کند.

در عصر حاضر، با وجود امکان دسترسی به رایانه و استفاده از اینترنت که مملو از اطلاعات و تصویر است، باز هم چیزی از ارزش کتاب و تصویرسازی آن کم نشده است. برای نمونه، کودکی که هنوز تحت آموزش خواندن و نوشتن قرار نگرفته، به کمک کتاب و از راه تصویر می‌تواند هم آموزش ببیند و هم سرگرم شود. اصولاً هیچ یک از وسایل ارتباط جمعی مثل روزنامه‌ها، تلویزیون، رایانه و اینترنت هنوز جای کتاب را نگرفته‌اند و برای کسب اطلاعات در هر زمینه‌ی تخصصی، باید به کتب مرجع رجوع کرد و آموزش دید.

امروز تصویرسازی به عنوان یک کار تخصصی در رشته‌ی گرافیک مطرح است. تصویرسازی برای کتاب‌های درسی، از دوره‌ی پیش از دبستان و ابتدایی گرفته تا دانشگاه، نقش بسیار مهمی برای درک مفاهیم دروس ایفا می‌کند.

زیرا تصویرسازی در کنار ذهنیت کودک و نوجوان قرار می‌گیرد. تصویرگر کودک را به دنیای رؤیایها و ناشناخته‌ها می‌برد و از این راه به قوه‌ی تخیل او کمک می‌کند.

و بالاخره، حرف آخر آن که برای درک اهمیت تصویرسازی برای کتاب‌ها، همین بس که همه ساله جشنواره‌های مختلفی برای تصویرگران کتاب کودک در کشورهای مختلف دنیا برگزار می‌شود و تصویرگرانی را که برای کودکان زحمت می‌کشند ارج می‌نهند.

۱. تاریخچه‌ی تصویرسازی در ایران و جهان

انسان ماقبل تاریخ، برای بیان مقصود خود، از تصویر بهره گرفته است. تصاویر غارهای لاسکو در فرانسه یا غارهای منطقه‌ی کوه‌دشت لرستان، از کهن‌ترین آثار تصویری در جهان و ایران به شمار می‌آید.

انسان غارنشین، با به تصویر کشیدن صحنه‌های رزم و شکار و شکل جانوران، اندیشه و باورهای خویش را در پیکرهای تصویر و نماد بر دیوار غارها حک می‌کرد.

پیکرهای کوچک گلی و ظرف‌های سفالینه‌ی هزاره‌ی ششم تا هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد، که با نقش و نگار آرایش شده است، بازتاب اندیشه و

باورهای دینی و آرمان‌های زیبایی‌شناختی مردم آن دوره به شمار می‌آید که در اساطیر نیز بازتاب یافته است. روی سفالینه‌های به دست آمده از تپه‌ی سیلک کاشان و تپه‌ی حصار دامغان و شوش که دیرینگی پنج هزار ساله و گاه شش هزار ساله دارد، نقش‌های انسان، گاو، انسان در حال شکار، اسب بالدار و بز کوهی به چشم می‌خورد.

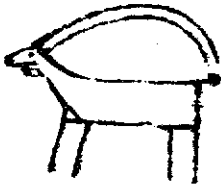
این نقش‌ها بیشتر مفاهیمی در پیوند با زندگی و باورهای مردم آن دوران دارد که در اسطوره‌ها و افسانه‌های ایرانی نیز به آن پرداخته شده است. به همین دلیل است که پوب، سفالینه‌ی منقوش را نخستین کتاب انسان دانسته است. زیرا انسان نخستین، بیم‌ها و امیدهای خود را در رویارویی با نیروهای ستیزنده‌ی طبیعت، در این نقش‌ها ترسیم کرده است. در مفرغ‌های لرستان، مربوط به سده‌های دوازدهم تا هشتم پیش از میلاد، موضوع‌های خیالی بسیاری نیز نقش شده‌اند که درون مایه‌ی اساطیری دارند

می‌توان گفت که سابقه‌ی کتاب‌سازی در ایران، به دو هزار و پانصد سال پیش برمی‌گردد. کتاب مقدس ایرانیان دوران باستان (اوستا) پیش از اختراع کاغذ، روی پوست حیوانات نوشته شده بود. در دوران هخامنشی نیز آن را روی لوح‌های زر می‌نوشتند و در آتشکده‌ها می‌گذاشتند. (۱)

اگرچه ایرانیان از چهارهزار سال پیش با خط آشنایی داشتند و اندیشه و باورهای خود را ابتدا بر سنگ و سپس بر لوح‌های گلی و سیمین و زرین و رقع‌های پوست گاو و گاو میش و سرانجام بر پوست درخت ثبت می‌کرده‌اند و پس از آموختن صنعت کاغذسازی از چینیان، کتاب‌های کاغذی تولید کرده‌اند، اما هیچ سندی در دست نیست که نشان دهد از چه زمانی کتاب مصور وجود داشته است. پژوهشگران بر پایه‌ی این واقعیت که هنر تصویری ساسانی، روایی و تزیینی است، حدس می‌زنند که این هنر در کتاب‌ها نیز به کار می‌رفته است.

گیرشمن در کتاب هنر ایران می‌گوید طرح‌های نقش برجسته‌ی پادشاهان ساسانی، نشان می‌دهد که سنگتراشان کتاب‌های مصور را می‌شناخته‌اند. گیرشمن با اشاره به مجموعه‌ی نقش برجسته‌های مربوط به پیروزی شاپور، پادشاه ساسانی، بر فلیپ عرب و والرین، امپراتور روم، آن را مهم‌ترین سند برای نشان دادن پیوند میان هنرهای تجسمی و کتاب‌های مصور می‌داند.

او می‌نویسد که پیکرتراش برای کندن سه

۱- تاریخ ادبیات کودکان ایران، ادبیات شفاهی دوران باستان.

منافع الحيوان اين بختشوع، قابوس نامه يا اندرزنامه‌ی مصور، کليله و دمنه مکتب خراسان، شاهنامه‌ی بايسنقری و معراج نامه و... پيگيري کرد که سابقه‌ی تصويرسازي کتاب را در ايران نشان می دهند.

جايگاه رفيع تصويرسازي در ايران، سابقه‌ی ديرينه دارد و هم اکنون نيز به عنوان یک رکن اصلی کتاب محسوب می شود. دوره‌ی جديد تصويرسازي برای کتاب‌های آموزشی، از مدرسه‌ی دارالفنون و کتاب‌های آموزشی آن زمان آغاز شد.

نقش تصوير برای کتاب، در ديگر نقاط جهان نيز کم و بيش شبيه هم است. در غرب نيز می توان از دوران يونان نام برد. تصاویر و حجاری‌ها، مجسمه‌ها

مرحله جنگ ايران و روم بر سنگ، از نقاشی‌های الهام گرفته است که گویا به طور جداگانه، به صورت یک روایت پيوسته در سالنامه‌های مصور و رنگين شاپور اول تصوير شده بود.

کهن ترين کتاب مصور دوران باستان که جز چند قطعه‌ای از آن باقی نمانده، کتاب ارژنگ مانی است. مانی اندیشه‌های خود را با نقاشی و ترئين کتاب، مطرح و تبليغ می کرد. شیوه‌ی کتاب‌سازي و تصويرگري اين اثر، بعدها نيز در مينياتورها و کتاب آرایي ايران تاءثير گذاشت و سبب پيدایش مکاتب مختلف نقاشی ایرانی شد.

از سده‌های نخستين دوران اسلامی، آثاری

و نقاشی‌های روی مقبره‌ها حاکی از احاطه‌ی تصوير برای بيان تفکرات آنان است. نقاشی‌های کتاب‌ها در دوران بيزانس، فرسک‌ها بر ديوارهای کلیساها یا نقاشی‌های به دست آمده از رُم باستان، چه در خدمت ترئين کاخ‌ها و چه در منازل، حکايت از کاربرد تصاویر زندگی روزمره‌ی مردم آن دوران دارد. از نخستين کتاب‌هایی که در غرب برای کودکان تصويرسازي شده است، می توان به **Picturs**

برجای نمانده و نقش‌های روی سفالینه‌های اين دوره، نشان دهنده تاءثير کتاب‌سازي مانویان و بيکرنگاری‌های دوران ساسانی است. نقش‌های به جای مانده و تاءثير بعدی اين تصويرسازي‌ها را در دوره‌ی سلجوقی و شاهنامه‌ها می توان دید. امتداد اين تصاویر و نحوه‌ی تاءثير زيباشناختی آن را در دوره‌ی اسلامی، می توان در کتاب‌های عجایب المخلوقات قزوینی مکتب بغداد،

از کتاب‌هایی را ایجاد کرد که شروع آن داستان‌های گریم بود. کاربرد هوشمندانه‌ی رنگ و ترکیب دراماتیک و پرداختن به جزئیات، از خصوصیات کار اوست.

۲. کاربرد تصویرسازی در جوامع

اصولاً تصویرسازی در جوامع مختلف، ویژگی‌های گوناگونی دارد و متناسب با فرهنگ، سنن، هنر و توسعه‌ی هر کشور است. مثلاً در کشورهای پیشرفته که در آن‌ها تحقیقات نقش عمده‌ای دارد،

Comeniuss Orbis اشاره کرد که متنی

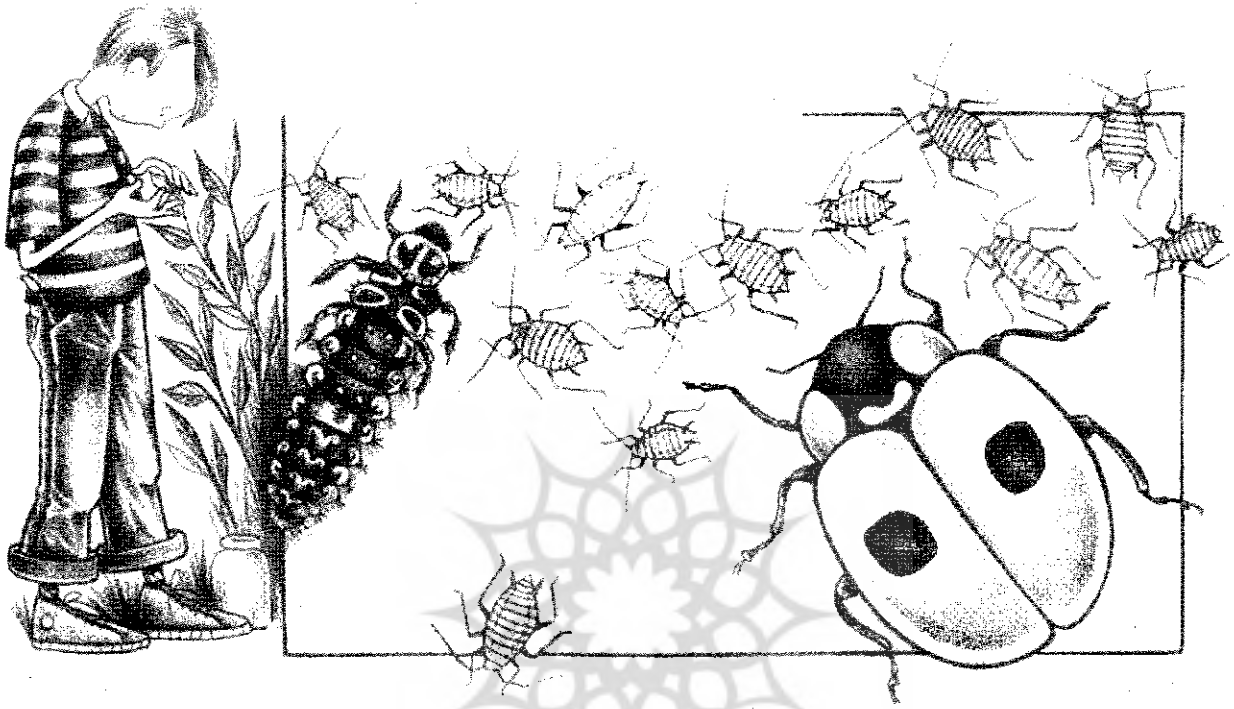
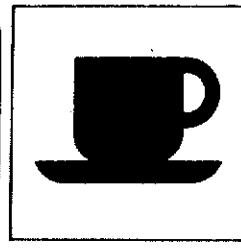
شبه‌درسی و مقدماتی دارد و در حدود سال ۱۶۵۷ یا ۱۶۵۸ به زبان لاتین نوشته شده است. کارهای پیش از آن، برای بزرگسالان نوشته شده ولی برای کودکان نیز مناسب بود؛ از جمله Sron of Animal (قرن ۱۲) که ژاپنی است و تصویرگر آن Taba Soja نام دارد. نخستین ویرایش قصه‌های ازوپ، به همت ویلیام کاکستون در سال ۱۴۸۴ به چاپ رسید و با بریده‌های چوب تصویرسازی شده است. (۱۷۶۵م.) تصویرگران نخستین کتاب‌های کودک، گمنام‌اند ولی با ظهور آثار توماس بی وکس در کتاب زیبایی تاریخچه‌ی گول‌ها و پرنده‌ها (۱۷۹۹م.) نوشته‌ی تامی تریس، هنرمندان مشهور به تدریج در این زمینه اعتبار یافتند.

ویلیام بلیک، کتاب آوازهای معصومیت را با حکاکی تصویرسازی کرد. بال پروانه (۱۸۰۷) نوشته‌ی ویلیام روسکو به همت ویلیام مالردی تصویرسازی شد.

نقاشی‌های کتاب آلیس در سرزمین عجایب را جان‌تی آل کشید (۱۸۶۵). این نقاشی‌ها همچنان در زمینه‌ی تصویرگری پیشتاز است. هنر او چارچوبی بصری می‌آفریند که از طریق آن، شخصیت‌های داستان زنده می‌شوند. در آغاز، نقاشی‌های کتاب‌های کودکان، معمولاً در توضیح متن بود، ولی در ربع آخر قرن نوزدهم، سه هنرمند بزرگ، والتر کرین، کیت گرین وی و رودلف کالدکات، بعد تازه‌ای به تصویرسازی کتاب کودک اضافه کردند. آنان کتاب داستان مصور ایجاد کردند؛ بدین معنی که بر متن و تصاویر، به یک اندازه تاءکید می‌شد. استاد تصویرگری، آرتور رکهام در سال ۱۹۰۰ مجموعه‌ای

تصویرسازی برای بیان و درک هرچه بیشتر موضوعات، به کمک محقق می‌آید. در این زمینه می‌توانید به کتاب‌های دانشگاهی در زمینه‌های زیست‌شناسی، کشاورزی، پزشکی، هنر و غیره توجه کنید. تصاویر به حل مشکل و شناخت موضوع کمک می‌کنند. جایی که دوربین عکاسی نتواند زوایای نهفته‌ی یک موضوع یا متن را آشکار کند، تصویرگر در کنار نویسنده یا محقق قرار می‌گیرد و جنبه‌های پنهان موضوع تحقیق را به بهترین وجه

اصولاً نشانه‌ها دارای بار فرهنگی و اطلاع‌رسانی‌اند. در واقع، تصاویر، خلاصه‌شده‌ی موضوعی‌اند و پیام نهفته‌ی خود را به سرعت منتشر می‌کنند.

آشکار می‌کند. تصویر در بعضی مواقع، به اندازه خود متن ارزش دارد.

کتاب‌های درسی، اعم از پیش‌دبستانی، دبستانی، راهنمایی یا دبیرستانی، مملو از تصاویری است که هر کدام در جای خود به کمک دانش‌آموزان می‌آیند.

زبان تصویر در هر کشوری متناسب با آداب و سنن و نیازهای آنان در خدمت جامعه قرار می‌گیرد. این تصاویر در برخی از موارد، جنبه‌ی بین‌المللی پیدا می‌کنند و به علائمی بدل می‌شوند که زبان مشترک بین مردم کشورهاست؛ مثل علائم رانندگی یا علائم هشداردهنده یا آرم‌هایی که در دنیا همگان آن را می‌شناسند؛ مانند آرم‌های هواپیمایی یا سازمان‌های عام‌المنفعه، مثل آرم صلیب سرخ، هلال احمر یا آرم سازمان ملل و غیره. برخی تصاویر، مختص هر کشور است و مردمان آن کشور با آن‌ها ارتباط دارند؛ مثل علائم انجمن‌ها یا مؤسسات خیریه‌ی داخلی یا سازمان‌های مختلف، مانند آب و برق و صدا و سیما و غیره.

نشانه جمهوری اسلامی ایران

نشانه سازمان ملل

نشانه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان